

Cumhuriyet Dönemi Öncesi Köycü Söylemlerin Halkçılık İlkesine Dönüşümü

The Transition of the Peasantist Discourse before the Republic Period
to the Principality of Populism

Zeynep AYDIN¹

Özet

19 yüzyılın sonlarında Avrupa’da ortaya çıkan köycülük hareketi, 20. Yüzyılın başlarında Osmanlı aydınlarını da etkilemiştir. Bu düşünce II. Meşrutiyet döneminde halkçılık düşüncesiyle özdeşleşmiştir. Pozitivist düşüncenin de etkisiyle devletin kurtuluşu için, halkçılık düşüncesinin benimsenmesi gerektiğini savunmuşlardır. Halk denildiği zamanda Osmanlı toplumunun büyük bir kesimini oluşturan köye ve köylüye yönelme gereği duymuşlardır. Çıkardıkları gazete ve dergilerle daha önce bilmedikleri köylüyü ve köyleri tanıma çabalarını ortaya koymuşlardır. II. Meşrutiyet döneminin basın ve edebiyat yaşamında etkili olan bu düşüncenin politik sonuçları görülmemiştir.

Bu süreç analiz edildiğinde Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında Türk aydını tarafından benimsenen köycü ve halkçı söylemlerin önemli ölçüde paralellik gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Çareyi köylüde bulan aydınlar reayadan vatandaşlığa giden süreci köycü söylemler ile desteklemişlerdir. Meşrutiyetle birlikte aydınlar köylüye giderek köylünün içinde bulunduğu duruma dikkat çekmişler, dergiler ve gazeteler yayınlarak köylünün varoluş mücadelesini anlatmışlardır. Nitekim Avrupa’da etkili olan düşünce akımlarının etkisi ile gelişen köycü söylemler, Türkiye Cumhuriyeti’nin toplumsal yeniden inşası sürecinde Halkçılık İlkesi’ne dönüşmüş ve resmi bir politika olarak benimsenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Köycülük, Halkçılık, İttihat Terakki Partisi, Türkiye Cumhuriyeti, Kuruluş Yılları

¹ Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tarih Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi. z.aydn@hotmail.com

Abstract

The village movement, which emerged in Europe in the late 19th century, influenced Ottoman intellectuals in the early 20th century. This thought was identified with the idea of populism during the second constitutional period. They argued that the idea of populism should be adopted for the liberation of the state with the effect of positivist thought. When people were called, they felt the need to turn to the village and the peasantry who made up a large part of the Ottoman society. They put forward the efforts of recognizing the peasants and villages they had not known before with their newspapers and magazines. The political consequences of this thought, which was influential in the press and literature life of the second constitutional period, were not seen.

Once this process has been analyzed during the last period of the Ottoman Empire and the founding years of the Turkish Republic of Turkey adopted by the intellectuals and populist rhetoric peasant-oriented show significant parallels that emerge. The intellectuals, who found the tsar in the peasantry, supported the process of citizenship with the rhetoric through the rhetoric. With the constitutional monarchy, the intellectuals went to the villagers and drew attention to the situation of the peasants, and published the magazines and newspapers and explained the peasant's existence struggle. Indeed, the impact of emerging discourses peasant-oriented influential currents of thought in Europe, it has turned into populism Policy in the process of social reconstruction of the Republic of Turkey and has been adopted as an official policy.

Keywords: Peasantism, Populism, the Party of Union and Progress, Republic of Turkey, Establishment Period

GİRİŞ

19. yüzyılın ikinci yarısında Kıta Avrupası ve Rusya’da etkili hale gelmeye başlayan halkçı ve köycü politikalar Avrupa’da eğitim gören aydın sınıf aracılığı ile Osmanlı İmparatorluğu’nda etkisini göstermeye başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde yetişen aydın ve elit kesim, Uluslararası çevrede meydana gelen devrimci gelişmelerden önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu dönemde Tanzimat Fermanı ile başlayan yönetim anlayışının devlet idaresinde yol açtığı dönüşüm ile beraber “millet” ve “halk” kavramları, üzerinde en çok tartışılan konular arasına girmiştir. Nitekim Osmanlı gibi ekonomisi tarıma dayanan, nüfusunun %82’si köylerde yaşayan ve toplumsal özellikleri itibariyle köylü sınıfın çoğunluğu oluşturduğu bir toplumda halkçılığın esasının “köycülük” olması kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır (D.İ.E, 1973: 22).

Bu dönemde özellikle Rusya’da meydana gelen gelişmeler, milli devlet ve toplum gayesi ile yola çıkan aydınların yönünü köylüye dönmelerine sebep olmuştur. Osmanlı Batılılaşmasında aktif rol oynayan aydınların köylüye ilişkin düşüncelerinin oluşumunda Rusya’da meydana gelen narodnik hareketler ve Balkanlarda yaşayan etnik unsurlar arasında yayılmaya başlayan halkçı eğilimler etkili olmuştur. Dış çevrede meydana gelen bu gelişmeler sonucunda Jön Türkler, Tanzimat aydınlarından farklı olarak Batılılaşma hareketi kapsamında imparatorluğun kurtarılması için halkçı bir söylem benimsemişlerdir. Yenileşmenin genel olarak Batı’dan alınacak bilim ve teknoloji sayesinde gerçekleşeceğine inanmış ve Abdülhamit rejimine karşı halkın desteğini yanlarına almaları gerektiğini düşünmüşlerdir.

Jön Türkler’in temel hareket noktasını oluşturan ve narodnizm, solidarizm ve pozitivizm gibi akımların etkisinde olan köycü söylem, II. Meşrutiyet Dönemi’nin özgürlükçü ve demokratik siyasi ortamında gelişme fırsatı bulmuştur. Bu aşamada II. Meşrutiyet sonrasında toplumsal tabanını genişletmek isteyen İttihat ve Terakki Fırkası, Osmanlı ekonomisinde cılız bir vaziyette bulunan Müslüman-Türk toprak sahipleri ile tüccarların yani Müslüman-Türklerden oluşan zayıf Osmanlı burjuvazisinin iktisadi yeteneklerini arttırarak bu sınıfların iktisadi menfaatlerini geliştirmeye yönelik bilinçli bir politika izlemiştir. Böylece Fırka’nın temelini oluşturacak olan Müslüman ve özellikle de Türk burjuvazisi yaratmaya çalışılmıştır (Ballı, 2014: 5-6). Bu kapsamda, İttihat ve Terakki liderlerinin köylülere yönelik gerçekleştirmek istedikleri politikalarından öncelikli olanı köylüleri derebeylerin ve ağaların elinden korumak olmuştur. Nitekim 1908 Selanik Kongresi’nde en çok üzerinde durulan konu “toprak sorunu” olmuştur. Kongre sonucunda köylüye toprak dağıtılması, aşarın indirilmesi

ve köylüye kredi sağlanması kabul edilmiştir (Tunaya, 2011: 99-100). İttihat ve Terakki Fırkası'nın köylünün eğitim ve refah düzeyini yükseltmeyi, toplumun ve devletin kalkınması için birincil şart olarak görmesi Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran yönetici sınıf tarafından devralınarak devam ettirilmiştir.

Gerçekten de Halkçılık fikirlerinin en hareketli olduğu dönem Kurtuluş Savaşı Dönemi'dir. Halkçılık ideoloji olarak farklı sosyal grupların temsilcilerinden oluşan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki din adamı, eşraf, bürokrat ve savaşa katılan halk gruplarını Kurtuluş Savaşı etrafında birleştirmeyi kolaylaştıran bir etken rolü oynamıştır (Tekeli vd. 1978: 66). Nitekim bu dönemin önemli aktörlerinden birisi olan Halide Edip'e göre hükümet köycü olmalı, halkı ve köylüyü desteklemelidir (Toprak, 2014: 199). Bu süreçte Mustafa Kemal Paşa'nın halkçılık ilkesinden söz ettiği ilk tarih 1920 yılı olarak kaydedilirken 1921 yılına gelindiğinde "halkçılık" artık iç politikanın temel ilkesini oluşturan unsurlardan birisi haline gelmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemleri ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yılları arasında köye ve köylüye yönelik düşünce ve politikaların sürekliliği ve farklılaştıkları alanların detaylı bir analizi, güncel Türk siyasetinin anlaşılmasını sağlaması açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmanın temel hipotezi, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında uluslararası sistemde var olan köycü söylem ve eylemlerin, Türk aydın kesimi aracılığı ile Osmanlı topraklarında etkili olduğu, bu söylemlerin de daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus-devlet ideolojisinde kurucu unsur olarak yer aldığıdır. Çalışmada bu hipotezi desteklemek üzere ilk olarak Cumhuriyet dönemi öncesi Osmanlı aydını arasında etkili olan akımlar ve köycü söylemler incelenmiş, daha sonra bu köycü söylemlerin erken Cumhuriyet dönemi aydınları tarafından Halkçılık ilkesine yönlendiriliş süreci ele alınmıştır.

1. CUMHURİYET DÖNEMİ ÖNCESİ KÖYCÜ SÖYLEMLER VE AKIMLAR

19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Batıdan özellikle Fransa'dan etkilenen yeni bir zümre ortaya çıkmış ve bu sınıf imparatorluğu siyasi, sosyal, ekonomik ve toplumsal yönden kurtarmayı planlayarak İttihat ve Terakki cemiyetinde vücut bulmuştur. İkinci Jön Türk olarak anılan İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri, 1908 itibarıyla yaptıkları birtakım toplumsal-siyasal değişiklikler köylerde ümit yaratmıştır. Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde ilk kez 1860'lı yıllarda varlığını hissettirmeye başlayan halkçı ve köycü söylemler, sonraki yıllarda daha etkin bir şekilde varlığını hissettirmeye devam etmiştir. İmparatorluk sınırları içerisinde "halkçı" söylemlere yönelimin

temel kaynağı Kıta Avrupası'ndaki toplumsal gelişmeler ve Fransız İhtilali olsa da 1890'ların başından itibaren halkçı ve köycü söylemlerde en etkin akım, Rus halkçılığı olmuştur (Odabaşı, 2015: 23). Rus Narodnik hareketinden ve köycü söylemlerinden etkilenen Osmanlı aydınları, “Türk Ocağı” ile “Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti” etrafında toplanmış ve “Türk Yurdu” ile “Halka Doğru” dergilerini çıkarmışlardır. Bu dönemde Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali vb. Rus narodnik hareketinden etkilenen önemli isimlerdir (Toprak, 2002: 801-806).

Bu aydınların etkilediği ve Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde yönetimi elinde bulunduran İttihat ve Terakki liderleri, II. Abdülhamit rejimine karşı halkı ve köylüyü yanlarına almaları gerektiğini dile getirmişler ve köylüyü yanlarına alarak meşruiyetlerini sağlamaya çalışmışlardır. İttihat ve Terakki liderlerinin bu söylem ve politikaları geliştirmelerine sebep olan ve bu dönemde tüm uluslararası çevrede etkin olan üç temel akım bulunmaktadır. Bu akımlar; narodnizm, solidarizm ve pozitivistizmdir.

Narodnizm

19.yüzyılda Rusya'da kitlelerin ancak köylüler arasında yürütülecek siyasal örgütlenme çalışmalarıyla aktif hale getirilebileceğini ve bu yolla Çarlık Rejiminin liberalleştirileceğini savunan sosyalist hareket olarak tanımlanan Narodnizm, 1870'lerde önemli bir güce ulaşmıştır. 1861 yılında “Özgürlük Bildirgesi” adı altında bir belge yayımlayan Çar II. Alexander, bu belge ile köleliği kaldırmakla beraber toprak sahiplerine çeşitli ayrıcalıklar tanıyarak köylüler için birçok sıkıntı çıkarabilecek ekonomik koşulların yaratılmasına zemin hazırlamıştır. Rus Çarı'nın ilan ettiği bu belgenin köylüler üzerindeki olumsuz etkisi, narodnik hareketin toplum tarafından benimsenerek yayılması sürecini hızlandırmıştır.

Akımın temel özelliklerinden biri, “kökeni köyde bulunan” bir görüş olmaması; tersine “köylülük hakkında oluşturulan” bir siyasi düşünce olmasıdır. Bu düşünceyi savunan aydınlar halkın içinde yaşamadıklarından “halka doğru” gitmeyi amaçlamışlardır (Köker, 1995: 111). “Halka doğru” deyimini Çarlık Rusya'sında narodnik hareketlerin ayrıcalık özelliklerinden olmuştur ve halka doğru gidenler köylüye sahip çıkarak köylüleri Çarlığa karşı başkaldırıya çağırılmışlardır. Nitekim Rus aydınının gerçekleştirmeye çalıştığı devrim için köylüyü kazanmak önemli olduğundan Rus aydını halka inmeli, halkı aydınlatmalıdır (Toprak, 1984: 70).

II. Meşrutiyet Osmanlı düşün yaşamında aydınlar, narodnik hareketinden önemli ölçüde esinlenmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nda 1908 Devriminden beri “halka doğru” bir hareket söz konusu olmaya başlamıştır. Niyazi Berkes'e göre; Türk aydınlarının narodnik düşüncesinden etkilenmesi üç kanaldan olmuştur. Bunlardan biri, Balkanlar'da yaşayan ve özellikle Bulgar etnik kökenine sahip aydınlardır. Halkçı fikirler 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren aydınlar, yazarlar ve eğitimciler arasında güçlenmiştir (Berkes, 1975: 231). Berkes'in bahsettiği kanallardan ikincisi, Fransa'da eğitim almış Kafkasyalı Ermeni aydınlarca narodnik fikirlerin etkisi altında olan ve 1887'de kurulan Sosyal Demokrat Hınçakyan Partisi'dir. Narodnizm'in Osmanlı Türk aydınları arasına girdiği üçüncü kanal ise Rusya'dan gelen Türk ve Türkçü aydınlardır (Berkes, 1975: 231-232). Ziya Gökalp'e göre de narodnik hareketlerin Osmanlı topraklarına başlıca giriş kanalı Rusya'dan gelen göçmenlerdir (Odabaşı, 2015: 28-29).

Solidarizm

Türkiye'de öncelikle edebiyat çevrelerinde oluşan ve eserlerinde odak noktası olarak halk kavramını ele alan Ahmet Mithat gibi edebiyatçıların öncülüğü ile ortaya çıkan fikir hareketleri, bir yandan Rusya'daki Narodnik akımdan etkilenirken diğer yandan Fransa'da ortaya çıkan solidarizm akımının etkisinde gelişmiştir (Mardin, 2015: 57).

Solidarizm, III. Cumhuriyet Fransa'sının resmi ideolojisidir ve kelime anlamı olarak “dayanışmacılık” anlamına gelmektedir. Fransa'da gelişen ve Emile Durkheim, Charles Gide, Paul Cauwes gibi düşünürleri çevresinde toplayan solidarizm, kapitalizmin ortaya çıkardığı eşitsizliğe ve sosyalizmin sınıf çatışmasına karşı bir yöntem arayışıdır (Çelik, 2000: 44).

Solidarizm kavramı Osmanlı Devleti'ne I. Dünya Savaşı yıllarında “tesanütçülük” adıyla girmiştir. Solidarizmin etkisiyle II. Meşrutiyet düşünürlerinin liberalizmle sosyalizmi uzlaştırıcı tavrı, sosyal devlete yönelik birtakım öğeleri içinde barındırmıştır. Devlet ekonomik beklentilerini milli iktisatla gerçekleştirirken geniş anlamda toplumsal içeriğini solidarizmle bulmuştur. Bu sebepten II. Meşrutiyet ve Tek Parti Cumhuriyet Türkiye'sinin toplum biliminde en önemli sözcük “tesanüt” olmuştur. I. Dünya Savaşı sırasında dergilerin sütunlarında yer alan solidarizm, 1908 sonrası sosyoloji ve iktisat ders kitaplarında da sıkça yer bulmuştur. Kısacası “tesanütçülük” İttihatçıların gündeme getirdiği ve benimsediği toplumsal bir fikir haline gelmiştir (Toprak, 2013: 293).

Solidarizm, Gökalp halkçılığının da ilham kaynağı olmuştur. Gökalp'e göre halkçılık "ictimai halkçılıktır." Ekonomide ise devlet müdahalesini ön gören, çalışanları ve güçsüzleri gözeten, sınıf çatışmasının gereksizliğini ön plana çıkartan bir öğretilerdir. Solidarizmi savunanlar sosyalizme soğuk bakmamaktadırlar; ancak sosyalizmin öngördüğü sınıf çatışmalarını reddederek bunun yerine "dayanışma" kavramını benimsemektedirler (Çelik, 2000: 46). Gökalp, toplumun bu tür bir düşünce akımını benimseyebilmesi için geçmişteki kültürel öğelere başvurma gereği duymuştur. Ona göre solidarizm, Türk Hukukunun yapısında mevcuttur ve geleneksel Osmanlı toprak sistemi bunun kanıtını oluşturmaktadır (Toprak, 2013: 296). Aynı zamanda Ziya Gökalp, milli tesanüdü (dayanışmayı) kuvvetlendirmek için "meslek"leri öne sürmüş, "meslek ahlâkı" ve "iş bölümü" kavramlarını kullanmıştır. Gökalp meslek ahlâkına ilişkin değerleri Türk tarihi içinde bulmaya çalışmış ve Türklerde "esnaf" teşkilatları ile "lonca"ları, meslek ahlâkı anlayışlarının başlangıç noktası olarak kabul etmiştir (Parla, 1989: 53).

Pozitivizm

XIX. yüzyılın ilk yarısında Aguste Comte tarafından kullanılan pozitivizm kavramı, felsefeyi bilimselleştirmek ve Avrupa'nın içinde bulunduğu anarşik ortama yön verebilecek bir "toplum bilimi" kurmak amacıyla ortaya atılmıştır. Bu anlamda pozitivizm; bir yandan bilimler felsefesi, diğer taraftan bir politikadır. Pozitivizm, duygularla hissedilebilir dış dünyanın olaylarıyla yetinmek isteyen ve başka kökenli her bilgiyi değersiz olarak kabule yönelen düşünce sistemine verilen addır. Bu sebeple pozitivizm, algılanabilir olayları ve bu olayların kanunlarını deney ile incelemeyi konu edinmektedir (Korlaelçi, 1986: 15-17).

Pozitivizm, batının üstünlüğünü halka açıklamak ve aktarmak için bir yöntem arayan 19.yüzyıl Osmanlı aydını için önemli bir araç olarak belirlemiştir (Ülken, 1998: 154). Aguste Comte'un nesnel gerçekliğin salt gözlem, deney ve akıl yürütme yoluyla kavranabileceğine ilişkin açıklamaları, Osmanlı aydınınının bilime değer vermeleri sonucunu doğurmuştur (Çelik, 2000: 47). Tanzimat'ın ilanı ve devam eden süreçte devletin girişimiyle başlayan batılılaşma hareketleri ilk olarak aydınlar tarafından dikkate alınmış ve Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile beraber halka da ulaşmaya başlamıştır. Beşir Fuat, Abdullah Cevdet, Recaizade Ekrem gibi isimler pozitivizmden etkilenmiş, Servet-i Fünun Dergisi pozitivist fikirlerin propagandasını yapan basın yayın organı olmuştur (Mardin, 2015: 62-64). Özellikle 1908'de İttihat Terakki'nin iktidara gelmesiyle beklenen siyasi değişim olmasına rağmen toplumda bir düzelme olmaması, sosyolojinin önem kazanmasına yol açmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun

son döneminde eğitim gören Mülkiye ve Tıbbiye öğrencileri biyoloji ve sosyolojiyi harmanlayarak toplumu nasıl değiştirecekleri yolunda sorular sorarken pozitivizm, Osmanlı aydın ve bürokrat sınıfı için bilimsel ve çağdaş yöntemi temsil eden bir akım olarak ortaya çıkmıştır (Altuğ, 1984: 243).

Osmanlı Aydınları Açısından Köylü

19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında imparatorlukta kendisini göstermeye ekonomik sorunlar ve büyük devletlerin kapitalist politikaları, imparatorlukta çeşitli hareketlere sebep olmuştur. Yine bu dönemde Batıdan özellikle Fransa'dan etkilenen yeni bir zümre ortaya çıkmış imparatorluğu siyasi, sosyal ve ekonomik yönden kurtarmayı planlayarak İttihat ve Terakki cemiyetinde vücut bulmuştur. Jön Türklerin köylüler için yapmak istedikleri şey, ilk olarak köylüleri toprak ağalarının elinden kurtarmaktır. İttihat ve Terakki'nin 1908 Selanik Kongresi'nde en çok üzerinde durulan konu toprak sorunu olmuştur. Köylüye toprak dağıtılması, aşarın indirilmesi, kredi sağlanması kabul edilmiştir. Tarım okulları açılmasını destekleyerek imparatorluğu ekonomik olarak güçlendirmeye çalışmışlardır. Fakat feodal sistemin değiştirilmeye çalışılması toprak ağalarının ve ayanların tepkisinin ortaya çıkaracağı olumsuz düşünceler toprak ağalarının ve eşrafın var olan gücünü değiştirmemiş köycü politikalar ancak bir söylem olarak kalmıştır (Ahmad, 1999: 63-66).

Türkiye'de kapital bağlamda sermaye birikimini elde etmenin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Meşrutiyet süreciyle birlikte köylüye, el uzatılmamıştı. Bununla beraber, köyün ileri gelenleriyle piyasa arasında bağlantılar artmış ve bunun sonucunda köyde bir sermaye birikmesine sebep olmuştur. Milli iktisat görüşü savaş yıllarında uygulanmaya başlamıştır. I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile beraber halkın gıda ihtiyacının karşılanmaya çalışılması köylüyü ekonomik olarak daha da yıpratmıştır. Sömürülen köylünün durumunun düzeltilmesi şöyle dursun başka sorunları beraberinde getirmiştir (Ahmad, 1999: 63-81).

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde toplanan ve II. Abdülhamit'in rejimine muhalefet eden Osmanlı aydınları, bu mücadelede halkı ve köylüyü yanlarına almak gerektiğini düşünmüşlerdir. Osmanlı'nın üretim sağlayan kesimi olarak görülen köylüyü yanlarına alarak, istibdat rejimini kolaylıkla yıkabileceği kanaatindedirler. Aynı zamanda II. Abdülhamit'e karşı verdikleri mücadeleye geniş halk kitlelerini dâhil ederek, hareketlerine meşrutiyet sağlama amacındadırlar. Osmanlı İmparatorluğundaki bu gelişmelerin nedeni zayıflayan imparatorluğun uluslararası arenada varlığını korumak için birtakım çarelere başvurmuşlardır.

Zayıflayan rejimler, varlıklarını korumak için modernleşmeye zorunludur; ancak bu modernleşmede de geleneksel iktidarı korumaya çalışırlar. Modernleşmenin olağan bir sonucu olarak yeni bir aydın tipi ortaya çıkmıştır. İmparatorlukta yeni bir aydın tipi olarak gördüğümüz Jön Türkler, modernleşme sürecini hızlandırmak için devletin geri kalmış araçlarıyla çatışmaya girmişlerdir (Karaömerlioğlu, 2014: 23-24). Bunda kuşkusuz Rusya'nın etkisi büyüktür.

Halka doğru deyimi ise ilk olarak 19.yüzyılda Çarlık Rusya'sında ortaya çıkmıştır. Rusya'da köleliğin kaldırılması ile küçük üreticiler gerilemiştir. Bu dönemde ülkedeki aydınlar, toplumun bu üretici sınıfıyla ilgilenmeye başlamıştır. Rus aydınları, ezilen köylülere giderek onları Rus Çarlığına karşı hep birlikte hareket etmeye çağırmışlardır. Rus halkçılığı imparatorluğun unsurlarından olan Ermenileri etkilemiştir. Ermeniler amaçladıkları toplumsal devrim için halkın ve köylünün desteğini almaları gerektiğini söylemektedirler. Abdülhamit rejimine karşı ortak hareket etmeleri nedeniyle Jön Türk hareketi kendi doğal gelişimi içinde Ermeni devrimci hareketlerinin halkçı ve köycü söylemlerinden önemli ölçüde etkilenmiştir (Toprak, 1984: 69-70).

Jön Türkler, Balkan vilayetlerinde halkı yanlarına çekmek amacıyla 1908 devrimi öncesi propaganda çalışmaları yapmışlar ve halkçı ve köycü söyleme başvurmuşlardır. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya gibi geç kapitalistleşen devletlerde halkçılık, köylünün talepleriyle değil yeni bir aydın tipinin ortaya çıkmasıyla değerlendirilmelidir (Karaömerlioğlu, 2014: 25).

Aydınlanma fikirlerinin önderleri Şinasi, Münif Paşa ve Ali Suavi'dir. Bu fikirler edebiyat anlayışı ile uzlaşarak Namık Kemal'de devam etmiş İkinci Meşrutiyet yıllarında Şemseddin Günaltay'a kadar gelmiştir (Ülken, 2013: 71). Aydınlanma fikirleri Osmanlılık düşüncesinden Türkçülük düşüncesine evrilerek İsmail Gaspıralı, Hüseyinzade Ali, Yusuf Akçura, Mehmet Emin gibi Türk aydınların eserlerinde ortaya çıkmıştır. Osmanlı modernleşmesi Türkçülük düşüncesinin gelişimini etkilemiştir. Avrupa'ya gönderilen öğrenciler, açılan elçilikler, okullar, yabancı dilden çevrilen eserler sayesinde vatan, millet, eşitlik gibi söylemlerin İmparatorluğa girmesi Türk aydınlarını etkilemiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasını engellemeye çalışan Osmanlılık fikri azınlıkları bir arada tutamayınca bu sefer Müslüman unsurları bir arada tutmayı hedefleyen İslamcılık düşüncesine yöneltmiştir. Türkçülük ise Türk unsuruna dönük bir millet kurma

düşüncesini oluşturmuştur bu düşünce Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında da etkili olmuştur Türkçülük düşüncesi Mehmet Emin, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Hamdullah Suphi gibi aydınların düşüncelerinde hayat bulmuştur. Türkçülük fikri köycülük ve halkçılık düşüncesinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Mizan, 2010: 3-10).

2. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ KÖYCÜ SÖYLEMLER VE HALKÇILIK İLKESİ

Halkçılık anlayışı, Milli Mücadele Dönemi'nden itibaren yeniden oluşturulmaya çalışılan toplumsal yapının temel birleştirici unsuru olmuştur. Bu anlamda Halkçılık, toplumun değişik gruplarını tek bir amaç etrafında toplayan temel ilke haline gelmiştir (Tekeli, vd. 1978: 66). Milli Mücadele Dönemi'nde halkı önemseyen, "halka gitmek" isteyen aydınlar tarafından 1919 yılının sancılı atmosferinde Köycüler Cemiyeti kurulmuştur. Önderliğini Halide Edip'in yaptığı cemiyete göre hükümet; köycü olmalı, halkı ve köylüyü desteklemelidir.

Köycüler Cemiyeti, örnek köyler oluşturarak köylülere topraktan ne şekilde faydalanabileceklerini, tüm etkinlik ve faaliyetlerin iş bölümü ve dönüşümle yapılmasını, köylünün aktif bir şekilde seçimlere katılarak belirleyeceği iktidarın nasıl olacağı gibi temel ilkeleri köylüye anlatmaya ve köyde uygulamaya, çalışmıştır. Fakat cemiyetin kurulmasından sonra üyeler arasında düşünce ayrılığı yaşanmış, bu sırada Anadolu'da yayılan yabancı işgali sebebiyle cemiyet faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır (Üstel, 2004: 11-121).

13 Eylül'de hazırlanmaya başlanıp 18 Eylül'de meclise sunularak görüşülen Halkçılık programı ve bu programın içeriği, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun temelini oluşturur. Birinci madde olan "Egemenlik, kayıtsız şartsız milletindir" ilkesi halkın kaderini doğrudan doğruya ve fiili olarak kendisinin belirlemesi esasına dayanmaktadır ve tartışılmaksızın kabul edilmiştir (Demirel, 1994: 189).

8 Eylül 1920 tarihinde Halkçılık programı, Anadolu'da Yenigün Gazetesi'nde yayınlanmıştır. Yenigün Gazetesi'nde yayınlanan bu programın mecliste bulunan "Halk Zümresi" adlı grubun siyasi programında yer alan ilkelere ilham alınarak hazırlandığı ileri sürülmüştür. Halk Zümresi'nin programı, halkı kayıtsız şartsız egemen kılmak üzerine tasarlanmıştır. Halkçılık programının en önemli amacının halkın bağımsızlığını sağlamak, hükümetin halkı emperyalist politikalardan kurtararak yönetimi gerçek sahibine yani halka vererek egemenliğin kayıtsız şartsız milletin olduğu, yönetim şeklinin halkın kendi kaderini

kendisinin belirlemesi esasına dayandığına dair açıklamalar dikkat çekmiştir (Aydoğan, 2016: 147-148).

Mustafa Kemal Paşa “halkçılık” ve “halk hükümeti” kavramlarını ilk olarak 12 Temmuz 1920 günü Konya mebusu Refik Bey ve arkadaşlarının verdiği önerge üzerine yaptığı konuşmada kullanmıştır (İlgazi, 2002: 20). Teşkilatı Esasiye Kanunu görüşmeleri sırasında yaptığı bu konuşmada Gazi Mustafa Kemal Paşa “*Sanırım bugünkü varlığımızın ana mahiyeti milletin genel yönelimlerini ispat etmiştir, o da Halkçılıktır ve halk hükümetidir. Hükümetlerin halkın eline geçmesidir. Efendiler, biz memur sınıfı yaratmak için çalışmayalım. Yönetimi halka teslim etmek için çalışalım*” içeriğinde bir konuşma yapmıştır.

1921 yılına gelindiğinde halkçılık, artık iç politikanın temelini oluşturan başlıca ilke haline gelmiştir. 1 Mart 1921 günü ikinci toplanma yılını açarken Gazi Mustafa Kemal Paşa, “iç siyasette ülkünün halkçılık, yani milleti bizzat kendi yazgısına hâkim kılmak” olduğunu söylemiştir. Kurtuluş Savaşının başarı ile kazanılmasından sonra Mustafa Kemal Paşa, içerik olarak halkçılık esasına dayanan Halk fırkası adıyla siyasi bir parti kurmak amacıyla olduğunu dile getiren konuşmasını yapmış ve gerekli çalışmaların başlatılması talimatını vermiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele’ye öncülük eden ve Kurtuluş Savaşı’nı gerçekleştiren kadroyu bir çatı altında toplayarak partiye dönüştürme kararını şöyle açıklamıştır:

“Bu milli maksat ve düşünceleri dikkate alarak, milletin her sınıf halkından hatta İslam âleminin en uzak köşelerinden bana sonsuza değin övünç bırakacak biçimde gördüğüm güler yüz ve güvene layık olmak için en mütevazı bir millet ferdi sıfatıyla yaşamımı, sonuna kadar vatan hayrına vakıf eylemek amacıyla barışın kararlılığını binaen halkçılık esası üzerine dayanan ve Halk Fırkası şansı ile siyasi bir fırka meydana getirmek niyetindeyim.”

Gazi Mustafa Kemal Paşa bu kararın ardından halkla temas etmek, halkla iç içe olmak için Batı Anadolu gezisine çıkmış ve bu gezi sırasında yaptığı konuşmalarda kafasındaki halkçılığı halka anlatmıştır. O’na göre halk, tek bir çatı altında yani tek bir parti yönetimi altında toplanmalıdır. Burada tek parti tercihinin gerekçesini ise II. Meşrutiyet Dönemi olaylarına atıfla çok partilerin doğurduğu sonuçları hatırlatarak siyasi konjonktürün gereklilikleri olarak açıklamaktadır. Avrupa’daki çok partili sistemi, bu siyasi partilerin “iktisadi maksatlar” üzerine kurulmuş olmasına dayandıran Gazi Mustafa Kemal’e göre

bunun nedeninin Avrupa'daki değişik sınıfların varlığı olduğunu söylemektedir. Avrupa'da her sınıf çıkarlarını korumak için ayrı ayrı örgütlenmiştir. Fakat Türkiye'de durum farklıdır. Meşrutiyet ile birlikte çoğalan partiler ve hiçbir başarıya ulaşamayan, bilakis “milletin canını yakan fırkacılık kabul edilemez bir hal almıştır” ve artık “bütün milleti kapsayan” Halk Fırkası vardır. Bu yüzden de Halk Fırkası “sınıf fırkası” değil, bütün ülkenin menfaatlerini koruyacak bir parti olacaktır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 7 Şubat 1923 günü Balıkesir'de Paşa Camii minberinde yaptığı konuşmada halkçılık ilkesindeki dayanışma hususunu ve ne yapılması gerektiğini açıklıyordu:

“Biliyorsunuz ki, memleketimiz çiftçi memleketidir, o halde milletimizin çoğunluğu da çiftçidir. Bu böyle olunca buna karşı büyük arazi sahipleri akla gelir. Bizde büyük araziye kaç kişi sahiptir? Bu arazinin sayısı nedir? İncelenirse görülür ki memleketimizin genişliğine oranla hiç kimse büyük araziye sahip değildir. Sonra sanat sahipleriyle kasabalarda ticaret yapan küçük tüccarlar gelir. Bittabi bunların çıkarlarını, hal ve geleceklerini temin ve korumak zorundayız. Çiftçilerin karşısında olduğunu farz ettiğimiz büyük arazi sahipleri gibi bu ticaret erbabının karşısında da büyük sermaye sahipleri insanlar yoktur. Kaç milyonerimiz var? Hiç... Binaenaleyh biraz parası olanlara da düşman olacak değiliz. Aksine memleketimizde birçok milyonerlerin, hatta milyarderlerin yetişmesine çalışacağız. Sonra işçi gelir. Bugün memleketimizde fabrika, imalathane ve saire gibi müesseseler çok azdır.. Mevcut işçimizin miktarı yirmi bini geçmez. Oysaki memleketi yükseltmek için çok fabrikalara muhtacız; bunun için de işçi gereklidir. Binaenaleyh tarlada çalışan çiftçilerden farklı olmayan işçiyi de korumak icap eder. Bundan sonra da münevverler, aydınlar ve ulema denilen zatlar gelir. Bu münevverler ve ulema kendi kendilerine toplanıp halka düşman olabilir mi? Bunlara düşen görev, halkın içine girerek onları aydınlatmak, yükseltmek ve onlara ilerleme ve medenileşmek için yol göstermektir. İşte ben milletimizi böyle görüyorum.” (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. II, 1989: 98-102)

Gazi Mustafa Kemal Paşa, yaptığı Batı Anadolu gezisi ve Halk Fırkası ile ilgili söylemleri basın aracılığı ile ülkenin dört bir köşesine yayılmış, 1 Nisan 1923 günü Meclis seçimlere gitme kararı almıştır. Bu kararın hemen ardından Mustafa Kemal Paşa, 8 Nisan'da yeni seçim için Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına “ Dokuz Umde” adıyla seçim programı yayınlamıştır. Dokuz Umde'nin başında ülkeyi içine düştüğü durumdan

kurtararak millettten aldığı yetkiyle ulusal egemenliğe dayanan bir halk devleti kurulduğunu, 1 Nisan 1923 günü seçimlere gitmeye oy birliği ile karar verildiğini ve kurulacak olan Halk Fırkası'nın resmi olarak ilan edildiğini de belirtmiştir.

Halk Fırkası'nın 1923'de kabul edilen tüzüğünün altıncı maddesinde halkçılık kavramı ve içeriği üzerinde tartışılmış, bir ferdin halk fırkası içerisinde olabilmesi için Türkiyeli olması gerektiği belirtilmiştir. İlk metinde Türkiyeli sözcüğü yer almasına rağmen tartışmalar ilerleyince bu kavram tekrar gündeme gelmiş ve yeni bir metin hazırlanmıştır. Altıncı madde, üçüncü madde olarak ifade edilmiş ve madde şöyle değiştirilmiştir: *“Halk fırkasına her Türk ve dışardan gelip Türk uyruğu ve kültürünü kabul eden her birey dâhil olabilir.”*. Böylelikle tüzüğün 3.maddesi ile halkçılık ilkesi bir kez daha vurgulanmıştır (Toprak, 2013: 418-419).

Halk Fırkası tüzüğünün 3. maddesi:

“Halk Fırkasına mensup olanların hakiki ‘halkçı’ olması şarttır. Halkçılara göre halk kavramı, herhangi bir sınıfa has değildir. Hiçbir imtiyaz iddiasında bulunmayan ve genellikle kanun önünde mutlak bir eşitliği kabul eden bütün fertler halktandır. Bu görünüş ile halkçılar; çağdaş devlet esaslarına muhalif hiçbir ailenin, hiçbir sınıfın, hiçbir cemaatin ve hiçbir ferdin imtiyazlarını kabul etmeyen ve kanunları yasama ve yerine getirmekteki mutlak hürriyet ve istiklalini sınırlamaksızın hiçbir geleneğin, hiçbir davranışın ve hiçbir kuvvetin meşruiyetini tanımayan fertlerdir.” (Toprak, 2011: 29).

SONUÇ

Köy ve köycülük kavramı içerik olarak süreç içerisinde çeşitli dönüşümler geçirmiştir. Geçirdiği dönüşümler sebebiyle farklı tartışmalar söz konusu olsa da köycü söylemler her toplumda önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı toplumunda köylülük ve köycü söylemlere genel olarak bakıldığında kendine has yanlarının bulunduğunu ve diğer topluluklardan farklılık gösterdiğini görmek mümkündür.

İlk kez 1860'lı yıllarda Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yayılmaya başlayan köycü söylemlerin Avrupa'daki siyasal ve toplumsal hareketler kadar Rusya'daki narodnik hareketten etkilendiği ortaya konmuştur. Başlıca temsilcileri Hüseyinzade Ali, Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp gibi aydın sınıfın oluşturduğu köycü hareket, İttihat ve Terakki Fırkası'nın iktidara gelmesi ile resmi politikalarda yerini almaya başlamıştır.

İttihat ve Terakki, köycü söylemler ile iktidara gelmiş halkın sesini duyurabilmek için basın ve edebiyatı aktif olarak kullanmıştır. Basın ve edebiyatta köylü sempatik gösterilmeye çalışılmış fakat Meşrutiyet devrimi de yoksul köylüye elini uzatmak konusunda yetersiz kalmıştır. Hâlbuki Osmanlı İmparatorluğunun ekonomisi için Anadolu'ya ihtiyaç vardır. Anadolu, İmparatorluk içerisinde yüz yıllardır İstanbul'u sırtında taşımıştır. Osmanlı İmparatorluğunda nüfusun büyük bir bölümü köylerde yaşamakta ve tarım ile uğraşmaktadır. Bu sebeple köylü her zaman dikkat çekmiş dönemin aydınları tarafından köycü ve halkçı söylemler gündeme getirilmiştir. Aydınlar tarafından köylü sevimli gösterilmiş, yüceltilmiştir. Meşrutiyet döneminde Ahmet Şerif, Reşit Galip gibi isimler Anadolu'ya geçerek köylü ile yakından ilgilenmiş yazdıkları yazılar ile köylüye dikkat çekmişlerdir. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nun kurutuluş reçetesi köylüdür bu sebeple köylü her anlamda eğitilmelidir. Bu söylemler İttihat ve Terakki partisinin politikalarıyla köycü ve halkçı söylemlere giden süreci başlatmıştır.

Çareyi köylüyü eğitmek ve köylüyü kalkındırmak olarak gören aydınların ortaya attığı köycü politikalar Balkan Harbinin patlak vermesinin ardından Birinci Dünya Savaşının çıkması ile beraber bir söylem olarak kalsa da aydınların köylüyü kazanmak adına yaptığı bu çalışmalar Kurtuluş savaşında kendini göstererek halka doğru gidişin boşuna olmadığını göstermiştir. Köycülük düşüncesi bu anlamda yerini Halkçılığa bırakmıştır. Milli mücadelenin kazanılmasında köylünün katkısı yadsınamaz her ne kadar İttihat ve Terakki döneminde köycü söylemler politikaya çevrilememiş olsa da Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda köylü sorunsalı boyut değiştirerek halkçı söylemlere evrilmiştir.

İttihat ve Terakki'nin köye ve köy halkına verdiği destek, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında miras alınarak devam ettirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde aydın sınıflar arasında etkisini gösteren köycü söylemler, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında ulus-devlet ideolojisinin en temel ilkelerinden biri haline gelen Halkçılık ilkesine benimsenmesinde etkili olmuştur. Köyü ve köylüyü desteklemeyi, Türk ekonomisinin ihtiyacı olan işçi sınıfının oluşturulmasını temel politika olarak kabul eden Mustafa Kemal Paşa, kuracağı yeni rejimin halktan yana olacağını söyleyerek Cumhuriyet Türkiye'si'ni halkçılık ilkesi üzerine inşa etmiştir. Sonuç olarak bu çalışmada, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi ile Türkiye Cumhuriyeti arasında hemen her alanda radikal bir kopma yaşanırken, köycü ve halkçı söylemler konusunda önemi yadsınamaz bir sürekliliğin olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Ahmet, Faroz (2016), *İttihatçılıktan Kemalizme*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Altuğ, Hikmet (1984), *Türkiye’de Pozitivizm ve Atatürkçülük*, Uluslararası Atatürk Sempozyumu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri* (1989), I-III, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Aydoğan, Pınar (2016), *Kemalizmin Muhafazakar Bir Yorumu: Yunus Nadi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Doktora Tezi.
- Ballı, Ergül (2014), “İttihat ve Terakki'nin Tarım ve Toprak Politikası: Aydın Vilayeti Örneği”, *Uluslararası İttihatçılar ve İttihatçılık Sempozyumu*, 25 Kasım 2014, C. 3, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu yayınları, 8. dizi - sayı 17 a, 17 b, 17 c, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 129-162.
- Berkes, Niyazi (1975), *Türk Düşününde Batı Sorunu*, 1-b, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Çelik, Seydi (2000), *Türk Düşünce Tarihinde Halkçılık Anlayışı ve Atatürk’ü 1921 Anayasası’nın Ön Tasarısı Niteliğindeki Halkçılık Beyannamesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Demirel, Ahmet (1994), *Birinci Mecliste Muhalefet*, İletişim yayınları, İstanbul.
- İlgazi, Abdullah (2002), “Atatürk’ün Halkçılık Anlayışının Türkiye’nin Çağdaşlaşmasındaki Rolü ve Önemi”, *Muğla Üniversitesi, SBE Dergisi*, Sayı 8, 1-20.
- Karaömerlioğlu, Asım (2014), *Orada Bir Köy Var Uzakta*, 3-b, İstanbul, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Korlaelçi, Murtaza (1986), *Pozitivizmin Türkiye’ye Girişi ve İlk Etkileri*, 1-b, İnsan yayınları, İstanbul.
- Köker, Levent (1995), *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi*, 3-b, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mardin, Şerif (2015), *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*, 20-b, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mizan, Esra (2010), *Türkiye’de Tek Parti Dönemi Köycülük Düşüncesi ve Köycülük Uygulamaları*, Genelkurmay Başkanlığı, Harp Akademileri Komutanlığı, Strateji ve Stratejik Araştırmalar Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Odabaşı, Arda (2015), *Halkçılık, Köycülük, Sosyalizm*, 1-b, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İlhan ve Gencay Şaylan (1978), “Türkiye’de Halkçılık İdeolojisinin Evrimi”, *Toplum Bilim* 6, 44-110.
- Toprak, Zafer (1984), “Osmanlı Narodnikleri: Halka Doğru Gidenler”, *Toplum ve Bilim* 24, 69-81.

Toprak, Zafer (2013), *Türkiye’de Popülizm*, 1-b, Doğan Kitap, İstanbul

Tunaya, Tarık Zafer (2011), *Türkiye’de Siyasal Partiler* Cilt 1, 1-b, İletişim Yayınları, İstanbul.

Ülken, Hilmi Ziya (1998), *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 6-b, Ülken Yayınları, İstanbul.

Ülken, Hilmi Ziya (2013), *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 1-b, Ülken Yayınları, İstanbul.

Üstel, Füsun (2004), *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, 2-b, İstanbul, İletişim Yayınları.